

DELFIIN

Delphinidae

DOLPHIN

Hõimkond: keelikloomad (*Chordata*)

Klass: imetajad (*Mammalia*)

Selts: vaalised (*Cetacea*)

Kaitsestaatus: mõned liigid äärmiselt ohustatud, teised liigid soodsas seisundis või kaitsestaatus puudub

*Delfiinid .. kuuletuvad inimhäälele või kogunevad parvedesse, kui muusika mängib.
Väledamat olendit meres ei leidu. Oma lennul teevad nad sageli hüppeid üle laevade.
Inglise bestiaarium 13. sajandist*

*Ja nad torkavad mind harpuunidega, mis on barbaarne riist, sest ma olen teistest
kaitsetum.*

Christopher Smart

Mõnest kogemusest sugeneb nii suur rõõm, et hakkad elusolemise tähendust mõistma täiesti uut moodi. Selline on näiteks üle noatera surmast pääsemine ja millegi väga ilusa läbielamine. Mina igatahes olen seda tundnud. Kord purjetasime väikese paadiga nii tugevas tormis, et mõni- gi minust palju kogenum pardalolija kartis, et eluga me sealt ei pääse. Kui me paar päeva hiljem siiski sadamasse jõudsime – vintsutatuna ja kurnatuna, aga põhimõtteliselt tervena –, tundsin, nagu oleksin uuesti sündinud ja nagu mu keha koosneks päikesevalgusest. Teine kord mujal koos ühe teise meeskonnaga juhtusime nägema mängu- hoos delfiine. Veetsime ühe kõrvalise ookeanisaare lähedal vaikse ilmaga sügavas vees väikese paadiga peaaegu terve õhtupooliku, jälgides suure delfiiniparve imelist etendust, mis koosnes hüpetest, tirlitest, keerutustest ja igasugu muudest tempudest. Aeg-ajalt tulid nad ühe- või kahekaupa otse meie juurde ja pritsisid kergelt veega kaht reelin- gule nõjatuvat väikest last. Lapsed kiunusid vaimustusest, delfiinid kihutasid kaugemale, peatusid ja heitsid pilgu ta- gasi lõbule, mida nad olid põhjustanud.

Neil kahel mu enese läbielatud juhtumil pole muud seost, kui et mõlemaid kirkastas rõõm. Esimesel juhul polnud delfiine, aga mõlemaid sündmusi kogenult mõistan nüüd pisut paremini nende iidsetest aegadest tänaseni korratavate lugude võimu, mis räägivad, kuidas delfiinid inimesi (ja muidki olendeid, näiteks vaalu) **uppumisest päästsid**.

Delfiinidest mõeldes meenub teile võib-olla silmikdelfiin (*Tursiops*). Nemad on kõige kergemini treenitavad ja neid hoitakse vangistuses kõige sagedamini. Peale selle on aga veel ligi 40 liiki, kes suuruselt, kujult ja värvuselt üksteisest oluliselt erinevad. Kõige väiksem, Maui delfiin (*Cephalorhynchus hectori maui*) on metsseasuurune, suurim aga – mõõkvaal (*Orcinus orca*) – võib kasvada autobussisuuruseks. Mitmel neist, näiteks tavadelfiinil, on melonikujuline etteulatuv laup ja terav nokis, mis sarnaneb silmikdelfiini omaga, teiste (eriti mõne väiksema liigi) nokis ei ole nõnda etteulatuv ja nende näojooned on peenemad. Mis puutub naha värvusesse, siis silmikdelfiiniga seonduv sinaka varjundiga tumehall pole hoopiski tüüpiline. Tavadelfiini selg, nokis, uimed ja saba on tihti tuhmjalt sinakashallid, küljed kollakaspruunid ja kõhtmine tagaosas helehall, otsekui oleks tegemist ebamäärase, kumerustega variandiga. Esimese maailmasõja aegsete sõjalaevade maskeeringust. Mitmed liigid on holsteini veise moodi musta-valgekirjud selle erinevusega, et kontrastsed laigud asetsevad sümmeetriliselt ja on kujult elegantsed: tõmmu-nosudelfiinil (*Lagenorhynchus obscurus*) on must ja valge käänd leegina põimunud; rist-nosudelfiinil (*Lagenorhynchus cruciger*) oleks horisontaalne valge lai vööt kummalgi küljel musta keha taustal otsekui pöidla ja sõrme vahel kokku pigistatud.

Tõenäoliselt ei saa me kunagi teada, millal ja kuidas inimene ja delfiin esimest korda kohtusid. Esimesed nüüdisinimesed, kes rannajoontel ja lahesuudmetes toitu otsisid, puutusid kindlasti kokku kaldale heidetud surevate jõe- ja

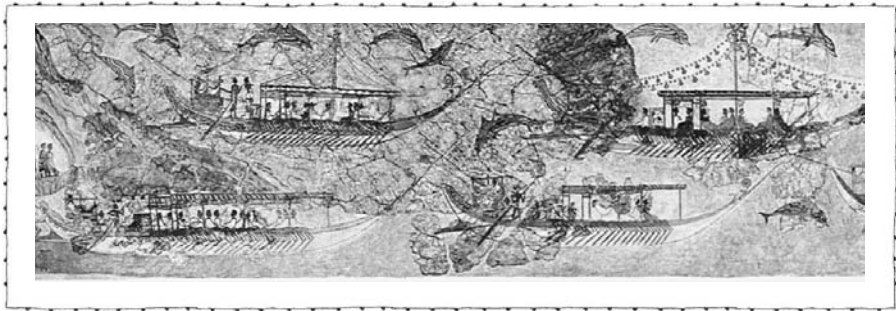
Delfiin päästab Odysseuse merre kukkunud poja Telemachose. Herodotos jutustab luuletajast ja muusikust Arionist, kelle meremehed mässavasse merre heidavad, tahtes rõõvida talt autasud, mis ta oma andega on teeninud. Enne laevalt merre viskamist lubatakse Arionil viimast korda laulda. Tema muusika meelitab laeva juurde delfiinid ja üks neist kannab Arioni vigastamata kaldale. Uuemal ajal leidub arvukalt teateid, kuidas delfiinid on uppuva ujuja pinnale toonud ning haisid vees viibivatest inimestest eemale ajanud.

Mõnel puhul küttisid inimesed ka delfiine. Aristoteles kirjeldab pütügivõtteid, mis on peaaegu samad kui need, mida kasutatakse tänapäeval Jaapanis.

avameredelfiinide või nende korjustega ning tarvitasid neid mõnikord toiduks. (Nad olid hakanud maitsema ka Gibraltarit kalju koobastes elavatele neandertallastele.) Sadade põlvkondade vältel veetsid inimesed samuti hulga aega, jälgides delfiine, kes merel või laiades jõgedes kalu püüdsid või mängisid. Ja nii nagu varasemad inimeste põlvkonnad Aafrika savannis õppisid paljutki, mis jahipidamisse ja raipeöömissse puutus, teisi röövloomi jälgides, nii jälgisid ka esimesed rannikualadel toitu otsivad inimesed, kuidas delfiinid kalu püüavad, ja õppisid neilt võtteid, kuidas ajada kalu tarasse ja kaldasse, kus on neid kergem kätte saada. Ilmselt ei nõudnud palju aega, et kaks nii uudishimuliku ja arukat liiki ühiselt tegutsema õpiksid. Sestap leidsid paljud meievahelised varaseimad kokkupuuted arvatavasti mitte vastandudes, vaid koostöö ja mängu vaimus.

Inimeste ja delfiinide üheskoos kalapüüdmine oli ajalooliseks ajaks kindlasti juba välja kujunenud. Plinius Vanem kirjeldab koostööd kefaali püüdmisel praegusel Lõuna-Prantsusmaal Latera padurail, millest nähtub selgesti, et delfiinid olid sama kindlad ja usaldusväärsed nagu inimesed. „Delfiinid ei karda ega võõrista inimesi,“ kirjutab Plinius. Samasugust suhtlemist on juba 19. sajandist peale täheldatud Brasiilia ja Birma rannikul.

Lugupidavad ja mõnikord ka mängulised suhted olid ühel või teisel ajal nähtavasti tavalised paljudes kohtades, kus inimesed ja delfiinid kokku puutusid. Näiteks Wurundjeri rahvas Kagu-Austraalias pidas delfiine pühaks. Seepärast oli delfiinide tapmine keelatud ning Wurundjeri inimesed püüdsid ainult neid kalu, mida delfiinid nende arvates ei vajanud. Ka küsisid nad tähtsates asjades telepaatia teel delfiinidelt nõu ning oma surnutest uskusid nad, et nende vaimud muutuvad delfiinideks ja jäävad rannikulahedasse merre, et olla maismaal inimestena edasi elavatele pereliikmetele abiks ja teejuhiks. Antropoloog Douglas Everett jutustab, et ühes Amazonase kauges piirkonnas

„Laevadefresko“ detail Santorini saarel Akrotiris – maaling on pärit minose kultuuri ajast umbes 1500 aastat eKr.

elab erakordselt lihtsa eluviisiga pirahäde hõim, kellel puudub meie mõistes aeg, arvud ja religioon, aga neile pakub suurt lõbu jõedelfiinide ja pringlitega mängimine. Aristotelese järgi olid temaaegses Kreekas delfiinid suured sõbrad väikeste poistega, kes delfiinide seljas meeltülendavaid ratsasõite tegid.

Vanim teadaolev delfiinidesse aupaklikku suhtumist demonstreeriv pilt pärineb minose kultuurist, mille keskuseks oli Kreeta saar. Umbes 3500 aastat tagasi Akrotiris maalitud „laevadefreskol“ on näha delfiine ja jooksvaid hirvi, hüppavaid suuri loomi, kes pakatavad elujõust – see on end maailmas kodus tundva inimese üks kaunimaid ja kirkamaid kujutisi kunstiajaloo. Hiljem seostati kreeka kultuuris delfiine jumalatega. Harmoonia, korra ja mõistuse jumal Apollon olevat oma rännul Kreetalt mandrile Delfi oraaklit ametisse seadma võtnud delfiini kuju (Delfigi sai oma nime delfiini järgi). Talvel Delfist Hüperboresse minnes jättis Apollon oraakli oma venna Dionysose hoole alla, kes oli veini ja joovastuse jumal ning omas võimet inimesi delfiinideks muuta.

Enamik inimesi tänapäeval nõustub levinud väitega, et delfiinid on imelised olendid ja väärivad erilist tähelepanu.

Aga mis neis konkreetselt nii erilist on ja kuidas täpselt neid kohelda, selle üle vaieldakse. Näide ühest jõhkrast erinevusest suhtumises on Jaapanis Taijis korraldatavad igaaastased tapatalgud, mille jooksul hukatakse tuhandeid delfiine (näilikult justkui selleks, et nad kohalike kaluritega kala pärast ei konkureeriks, aga samuti vaalaliha nime all müümise eesmärgil), väiksem hulk püütakse kinni elusalt ja müüakse üle maailma lõbustuskompleksidele ja akvaariumidele. 2006. aastal nõudsid juhtivad mereteadlased sellele kombele moratooriumi kehtestamist. „Delfiinid on äärmiselt arukad, eneseteadvusega ja emotsionaalsed loomad, kellel on tugevad peresidemed ja keerukas suhtlus .. [ning] nende kõrgelt arenenud tunnetuslike võimetega loomade ebahumaanne kohtlemine ja tapmine tuleb lõpetada,“ nõudsid nad. Jaapani kalurid aga jätkasid vanaviisi, nagu nähtus 2009. aastal valminud filmist „Abajas“ („The Cove“). Jätuvad muudki tavad, mis pikemas perspektiivis võivad saada delfiinidele niisama hukatuslikuks, toimivad aga salakavalamalt. Igal aastal hukuvad kümned ja võib-olla sajad tuhanded delfiinid, kes satuvad hoopis muu saagi jahil olevate kalurite võrkudesse, aga ka inimese hoolimatute tegude tagajärjel. Elavhõbeda ja PCB- (polüklooritud bifenüülid) taoliste saasteainete mõju delfiinide tervisele (rääkimata vaaladest ja teistest mereloomadest) on ebaselge, kuid tõenäoliselt suurendab see surnultsündide ja arenguhäirete sagedust ning üldist suremust. Nende õuduste maskeerimiseks on terves maailmas olemas akvaariumid ja lõbustuspargid, mis on niisama eksitavad nagu „naeratus“ delfiini näol (mis ei väljenda emotsiooni, vaid on lihtsalt tema suu kuju), ning neis tunglevad sajad tuhanded inimesed, kes on tulnud vaatama, kuidas vangistuses elavad delfiinid – kilesse pakitud ebainimlikes tingimustes orjad – üha oma rutiinset akrobaatikat kordavad.

Kas tulevik töötab midagi paremat? Kas see on saavutatav? Filosoof Thomas I. White'i arvates peaksime vas-

tama kahele küsimusele: mis laadi olendid on delfiinid ja mis järeldeb vastusest *sellele* küsimusele inimese ja delfiini kontakti moraalsuse kohta? White jõuab järeldusele – nagu paljud mereteadlased –, et delfiinid on „mitte inimpäritolu isikud“ („*non-human persons*“): nad on inimesest nii erinevad, et õigem oleks neid käsitada kui maaväliseid arukaid olendeid, kes pole isiksusena meist sugugi vähem väärikad ega vähem lugupidamisväärsed. Ja *sellest* järeldeb paratamatult, et delfiinide halvasti kohtlemisele pole õigustust.

Küünikud ütlevad, et selles mõttes pole midagi uut. Väitega, et delfiinid „ei ole olendid, keda võib tappa, vaid neilt tuleb õppida“, tuli (teiste seas) välja juba ekstsentriline loodusteadlane John Cunningham Lilly, kes uuris delfiine 40 aastat kuni oma surmani 2001. aastal. Lilly töid arhiveerival internetileheküljel tervitab teid kadunud suurmehe naerataw nagu vapiloomadena uhkeldavate delfiinide vahel. Ümber Lilly lauba keerlevad ja pulseerivad lillakasroosad mullikesed – need on märk teadvust muundavatest narkootikumidest ja muundatud teadvusseisunditest, mida ta uuris koos selliste sõpradega nagu Timothy Leary ja Allen Ginsberg (aga märk ka kümme aasta taguste veebilehtede kehvast kujundusest). Lilly, nagu ehk mäletate, oli selle teadlase prototüüp, keda George C. Scott mängis 1973. aasta ulmefilmis „Delfiini päev“ („Day of the Dolphin“). Scott, kes on pandud kandma oma vanuse kohta liiga lühikesi pükse, saab teada, et tema põhjanevat avastust inimese ja delfiini vahelisest suhtlusest kasutatakse kurjasti ning loomad on tõmmatud Ameerika Ühendriikide presidendi tapmise saatanlikku vandenõusse. Kui masendunud Scott delfiinidele teatab, et inimesed on kurjad, hoiavad delfiinid halvima ära.

Lillyl oli igatahes mõnigi kummaline idee. Ta tahtis ehitada ujuva labor-elutoa, mis võimaldaks vabalt elavatel delfiinidel inimestega vahetult vestelda siis ja seal, kus nad